

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

FEATURES OF MONETARY PENALTY AS MEASURE TO ENSURE OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Давиденко С.В.,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань застосування грошового стягнення як одного із заходів забезпечення кримінального провадження, а також його особливостям. Визначено, які основні проблеми існують у вітчизняному законодавстві під час застосування відповідних нормативних положень чинного КПК України, та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: захід забезпечення кримінального провадження, накладення грошового стягнення, процесуальний обов'язок.

Статья посвящена исследованию актуальных вопросов применения денежного взыскания как одной из мер обеспечения уголовного производства, а также его особенностям. Определено, какие основные проблемы существуют в отечественном законодательстве в процессе применения соответствующих нормативных положений действующего УПК Украины, и пути их решения.

Ключевые слова: мера обеспечения уголовного производства, наложение денежного взыскания, процессуальная обязанность.

Submitted article focuses on thorough research on using this measure to ensure of criminal proceedings as imposition of monetary penalty, and its features. The paper identified that major problems exist in the domestic criminal procedural law in applying the relevant regulations of the Criminal Procedure Code of Ukraine and ways to overcome them. The article focuses on the fact that the imposition of monetary penalty are a form of procedural criminal responsibility, as the basis of its application – Criminal procedural violations, which includes a set of specific elements. Formulated conclusion that the monetary penalty may be imposed on any member of the criminal proceedings, despite the presence of a clearly defined procedural status. The paper analyzed the cases provided by law imposing monetary penalties on participants in criminal proceedings for failure to fulfill certain procedural obligations. A law to establish a list of specific procedural obligations, the failure of which without good reason may be imposed monetary penalty.

Provided specific proposals to improve the procedures for consideration and decision on imposing monetary penalty on a person during the preliminary investigation and court proceedings. A detailed analysis components petition prosecutor on imposition monetary penalty on the basis of existing law enforcement practices. Recommended to enact decision of the investigating judge, court on the return petition prosecutor on imposition monetary penalty if it does not meet certain legal requirements. Carefully researched features cancellation decision of the investigating judge or court on imposition of monetary penalty.

Emphasized that the person who has filed a petition to cancel the decision on imposition of monetary penalty bear the burden of proving the validity of the reasons for failure of procedural obligations.

Key words: measure to ensure of criminal proceedings, imposition of monetary penalty, procedural obligation.

Послання визначених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) заходів забезпечення кримінального провадження із втручанням державних органів до сфери прав і свобод людини, з певними їх обмеженнями, обумовлює необхідність встановлення законодавцем системи гарантій захисту та забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, які залучаються до участі в кримінальному провадженні. Зважаючи на те, що ці заходи одночасно виступають ефективними засобами захисту прав учасників кримінального судочинства, процесуальний порядок застосування цих заходів забезпечення кримінального провадження повинен збалансовано поєднувати інтереси осіб, до яких вони застосовуються, щодо недопустимості безпідставного обмеження їх прав, та необхідність застосування, у передбаченому КПК України випадку, певного заходу за наявності до того відповідних фактичних і правових підстав. Однак, існуючий правовий механізм забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження відзначається недосконалістю, що негативно позначається на інтересах суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин, а тому суттєво знижує ефективність кримінальної процесуальної діяльності. У науці кримінального процесуального права ця проблема, що має як теоретичний, так і практичний характер, традиційно залишається важливим сегментом більш широкої за обсягом проблематики забезпечення прав особи при здійсненні кримінального провадження, яка наразі не отримала свого ґрунтовного наукового аналізу, що актуалізує її вивчення з урахуванням конституційного тлу-

мачення значущості прав і свобод людини та відповідних міжнародних стандартів у цій сфері.

Забезпечення прав учасників процесу є публічно-правовим обов'язком компетентних державних органів та осіб, які здійснюють кримінальне провадження, що прямо впливає зі ст. 3 Конституції України. Цей обов'язок має здійснюватися на всіх стадіях кримінального судочинства, що створює оптимальні умови для правомірної реалізації прав учасниками кримінального провадження, попередження можливого порушення їх прав, а також вжиття необхідних заходів до ефективного поновлення порушених прав і свобод.

Дослідженню проблеми правового регулювання і застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як накладення грошового стягнення в науці кримінального процесу присвячені роботи відомих вчених різних років. Вагомий внесок в опрацювання даної проблеми у сучасний період зробили такі науковці як І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевой, О. Ю. Татаров, В. І. Фаринник, О. Г. Шило та інші, оскільки саме найважливіші аспекти цієї багатогранної проблематики стали предметом їх наукових досліджень.

Незважаючи на наявність достатнього обсягу наукових праць, що стосуються проблем застосування тих норм кримінального процесуального законодавства, які регламентують окремі аспекти процедури застосування заходів забезпечення кримінального провадження, слід визнати, що дотепер низка питань з окресленої проблематики залишаються як актуальними, так і дискусійними водночас, що набуває важливого теоретичного та практичного значення

при реалізації відповідних процесуальних правовідносин на різних етапах кримінального провадження. Вищенаведене зумовлює необхідність дослідження підстав і порядку застосування такого заходу як накладення грошового стягнення, кола осіб, до яких він може бути застосований, а також перегляду ряду нормативних положень вітчизняного процесуального законодавства, що регламентують особливості функціонування даного правового інституту, з метою внесення до нього суттєвих змін і доповнень.

Тому від вирішення цих основних та деяких інших, пов'язаних із ними, питань залежить концептуальне уявлення стосовно оптимальної процедури забезпечення прав особи при застосуванні такого заходу забезпечення кримінального провадження, як накладення грошового стягнення.

Стаття 132 КПК України передбачає загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що має надзвичайно важливе значення для правозастосовної діяльності, сприяє її єдності, дотриманню прав учасників кримінальних процесуальних відносин і вирішенню завдань кримінального провадження, зазначених у ст. 2 КПК України: 1) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду; 2) забезпечення того, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Однією зі специфічних ознак, якою характеризуються всі заходи забезпечення кримінального провадження, є наявність єдиної загальної мети їх застосування – досягнення дієвості кримінального провадження (ч. 1 ст. 131 КПК України). Під останньою розуміють вирішення завдань кримінального провадження, вказаних у ст. 2 КПК України, у розумні строки. Відтак, функціональне призначення названих заходів полягає у забезпеченні належного порядку кримінального провадження. Крім того, такий захід як накладення грошового стягнення має власну специфічну мету застосування, спрямований на забезпечення виконання учасниками провадження своїх процесуальних обов'язків та подолання протидії досягненню його завдань з їх боку. Отже, повинні бути досягнуті і цілі застосування конкретного заходу забезпечення кримінального провадження у сфері кримінального судочинства.

Законодавець розглядає накладення грошового стягнення як важливий процесуальний інструмент забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження на стадіях досудового розслідування та судового розгляду, що підвищує ефективність процесуальної діяльності в цілому. За влучним твердженням Л. М. Лобойка, заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі і накладення грошового стягнення, «застосовуються тоді, коли авторитету закону і переконання в необхідності виконання приписів норм права виявляється недостатньо» [1, с. 130].

Останнім часом у правозастосовній практиці збільшилася кількість випадків ухилення учасників кримінального провадження від виконання покладених на них законом процесуальних обов'язків в різних формах, а тому очевидною є необхідність вдосконалення чинного нормативного регулювання деяких положень даного інституту кримінального процесуального права.

Згідно з п. 2 ч. 2 ст. 131 КПК України одним із заходів забезпечення кримінального провадження є грошове стягнення, процесуальний порядок накладення якого детально регламентовано главою 12 (статті 144–147 КПК України).

Так, відповідно до ч. 1 ст. 144 КПК України грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК України, за невиконання процесуальних обов'язків.

За своєю правовою природою накладення грошового стягнення є різновидом кримінальної процесуальної від-

повідальності, яка застосовується до визначеного КПК України учасника кримінального провадження за невиконання ним процесуального обов'язку і тим самим забезпечує дієвість окремої процесуальної дії та кримінального провадження в цілому.

В літературі слушно відзначається, що підставою накладення грошового стягнення є кримінально-процесуальне правопорушення, яке включає в себе такі елементи: а) дію або бездіяльність учасника процесу, які порушують його обов'язок, передбачений КПК України; б) вину учасника процесу. Останній повинен знати про свій обов'язок і умисно або з необережності його не виконати; в) учасник процесу повинен бути суб'єктом кримінально-процесуального правопорушення, тобто володіти процесуальною деліктоздатністю [2, с. 387]. Тому в кожному випадку, коли виникає питання про притягнення учасника кримінального судочинства до відповідальності у вигляді накладення на нього грошового стягнення, необхідно довести як факт вининення процесуального правопорушення, так і винність у ньому особи, яка порушила закон. Для встановлення факту невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього обов'язку, тобто встановлення фактичної підстави для накладення грошового стягнення, слідчий суддя або суд зобов'язані з'ясувати, по-перше, процесуальний статус цієї особи; по-друге, який конкретно обов'язок нею порушено і в чому це порушення виявилось; по-третє, якими доказами підтверджується вининене процесуальне правопорушення; по-четверте, відсутність обставин об'єктивного характеру, що перешкоджають виконанню покладеного законом на особу обов'язку [3, с. 19, 20].

Частина 1 ст. 144 КПК України передбачає можливість накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження, не встановлюючи чіткого кола таких осіб. У зв'язку з цим, виникають наступні питання: 1) грошове стягнення може бути накладено лише на тих учасників кримінального провадження, перелік яких визначено у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України? 2) чи доцільно значно розширити суб'єктний склад осіб, до яких може бути застосовано такий захід забезпечення, за рахунок інших осіб, які не мають чітко окресленого процесуального статусу у кримінальному провадженні, проте є суб'єктами кримінальних процесуальних правовідносин у зв'язку із залученням до сфери кримінального судочинства? Системне тлумачення нормативних положень КПК України дозволяє сформулювати однозначну позицію з цього приводу – грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження може застосовуватися до будь-якого учасника кримінального судочинства за невиконання ним процесуальних обов'язків з метою його дисциплінування, прискорення й оптимізації провадження (винятком із загального правила є уповноважені службові особи, які здійснюють кримінальне провадження і є суб'єктами застосування цих заходів (слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя та суд)). Якщо останні не виконують покладені на них законом процесуальні обов'язки, то вони притягуються до дисциплінарної, а у визначених кримінальним законом випадках за допущені ними порушення – до кримінальної відповідальності (зокрема, за незаконне застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ст. 371 КК України)).

КПК України передбачено конкретні випадки невиконання учасниками кримінального провадження процесуальних обов'язків, що тягне за собою накладення грошового стягнення. Так, даний захід застосовується:

– щодо підозрюваного, обвинуваченого у зв'язку із застосуванням до нього найбільш м'якого виду запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, що полягає у покладенні на цього учасника кримінального провадження зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, вичерпний перелік яких наведено у ч. 5 ст. 194 КПК України. При цьому покладені

обов'язки повідомляються та роз'яснюється, що у разі їх невиконання на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати (ч. 2 ст. 179 КПК України);

– у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. При цьому на нього накладається грошове стягнення у розмірі: 1) у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше 3 років, або інше, більш м'яке покарання, – від 2 до 5 розмірів мінімальної заробітної плати; 2) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років, – від 5 до 10 розмірів мінімальної заробітної плати; 3) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, – від 10 до 20 розмірів мінімальної заробітної плати; 4) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років, – від 20 до 50 розмірів мінімальної заробітної плати (ч. 5 ст. 180 КПК України).

Водночас поручителю мають бути роз'яснені обов'язки, що покладаються на нього, та наслідки їх невиконання, зокрема, розміри грошового стягнення (п. 14 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 квітня 2013 року «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до КПК України»);

– при відібранні зобов'язання про взяття під нагляд неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого батьки, опікуни, піклувальники, адміністрація дитячої установи попереджаються про їхню відповідальність у разі порушення взятго на себе зобов'язання. У такому випадку на батьків, опікунів і піклувальників, яким передано особу під нагляд, накладається грошове стягнення від 2 до 5 розмірів мінімальної заробітної плати (ч. 5 ст. 493 КПК України);

– як один із наслідків неприбуття особи на виклик. Так, якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі: а) від 0,25 до 0,5 розміру мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора; б) від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду (ч. 1 ст. 139 КПК України).

Аналогічні нормативні положення встановлено й у ч. 1 ст. 323, ч. 1 ст. 325, ч. ч. 2, 3 ст. 326, ч. 1 ст. 327 КПК України стосовно обвинуваченого, потерпілого, цивільного відповідача, його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також свідка, якщо вони не прибули за викликом у судове засідання, але належним чином були повідомлені про дату, час і місце його проведення при провадженні у суді першої інстанції. В цьому разі суд має право постановити ухвалу про накладення на цих осіб грошового стягнення у порядку, передбаченому главами 11 та 12 КПК України.

У кожному із зазначених випадків КПК України встановлено мінімальний та максимальний розмір грошового стягнення, конкретизація якого здійснюється в ухвалі слідчого судді, суду. При визначенні розміру стягнення необхідно враховувати характеристику особи, яка не виконує процесуальний обов'язок або порушує вимоги закону стосовно порядку здійснення кримінального провадження, інші конкретні обставини (зокрема, майновий

стан особи, рівень її доходів, наявність утриманців тощо), характер вчиненого правопорушення, наслідки, що настали у результаті невиконання покладених на неї обов'язків.

Вищевикладене дозволяє дійти висновку про те, що чинний КПК України чітко визначає лише окремі випадки накладення грошового стягнення на конкретного учасника кримінального провадження за невиконання певного процесуального обов'язку. Наразі у кримінальному процесуальному законі відсутній вичерпний перелік процесуальних обов'язків, за невиконання яких без поважних причин до учасників процесу може бути застосовано грошове стягнення у встановленому розмірі. Вбачається, що необхідними умовами накладення грошового стягнення на особу є: а) законодавче закріплення конкретного процесуального обов'язку, за невиконання якого на відповідного учасника кримінального провадження може бути накладено грошове стягнення; б) зобов'язання слідчого, прокурора, слідчого судді, суду повідомити/роз'яснити особі покладений на неї процесуальний обов'язок, наслідки його невиконання.

Так, прикладом доцільності встановлення вказаних вимог є ухвала слідчого судді Красноармійського міськрайонного суду Донецької області, до якого звернувся слідчий з клопотанням про накладення грошового стягнення на потерпілого П. і його представника Р., мотивуючи це тим, що їм під розпис були вручені повідомлення про необхідність з'явитися до слідчого для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, по якому закінчено досудове розслідування. Однак, у час, зазначений у повідомленні слідчого, потерпілий не з'явився. У передбачений законом триденний термін слідчий суддя за участю слідчого та особи, на яку може бути накладено стягнення, розглянув клопотання та відмовив у його задоволенні, мотивуючи тим, що відсутні підстави для задоволення клопотання про накладення грошового стягнення, оскільки згідно зі ст. 111 КПК України повідомлення є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий повідомляє певного учасника кримінального провадження про проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення здійснюється в тому випадку, коли участь особи в такій дії не є обов'язковою.

Крім того, слідчий суддя послався на положення ст. 290 КПК України, в якій вказано на обов'язок повідомлення прокурором або слідчим за його дорученням потерпілого про відкриття матеріалів сторонами кримінального провадження, після чого останній має право ознайомитися з ними. Відтак, правильними слід вважати ті рішення слідчих суддів, судів, якими вони відмовляють у задоволенні клопотань про накладення грошового стягнення, якщо законом на особу не покладено конкретного процесуального обов'язку. Це, в свою чергу, має важливе значення в аспекті захисту прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства, недопущення зловживання правом з боку осіб, які здійснюють кримінальне провадження.

Згідно з ч. 2 ст. 144 КПК України грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою, а під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою. При цьому фактичною підставою накладення грошового стягнення є наявність відомостей, що свідчать про невиконання учасником кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків, передбачених КПК України.

Стаття 145 КПК України встановлює вимоги до змісту клопотання слідчого, прокурора про накладення на особу грошового стягнення, що подається під час досудового розслідування. У клопотанні зазначаються: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) процесуальний статус особи, про накладення грошового

стягнення на яку заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання; 3) обов'язок, який покладено на особу КПК України чи ухвалою слідчого судді; 4) обставини, при яких особа не виконала обов'язок; 5) відомості, які підтверджують факт невиконання особою обов'язку; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора; 7) дата та місце складення клопотання. До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи. Вказані нормативні вимоги мають імперативний характер, а тому їх недотримання повинно тягти за собою правові наслідки, які мають бути аналогічними тим, що передбачені ч. 3 ст. 151, ч. 2 ст. 156 КПК України, а саме – «слідчий суддя, встановивши, що клопотання про накладення грошового стягнення подано без додержання вимог статті 145 цього Кодексу, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу».

Так, ухвалою слідчого судді Васильківського районного суду Дніпропетровської області від 29 березня 2013 року було повернуто клопотання слідчого СВ Васильківського РВ ГУМВС України в Дніпропетровській області, в якому слідчий просив застосувати до громадянки А. захід забезпечення кримінального провадження у вигляді грошового стягнення. В обґрунтування поданого клопотання слідчий посилався на те, що під час досудового розслідування виникла необхідність у проведенні допиту громадянки А. в якості свідка, у зв'язку з чим їй особисто було вручено повістку про виклик до слідчого на 10 год. 27 березня 2013 року. У вказаний день і час свідок із невідомих причин не прибула, а в телефонній розмові пообіцяла прийти до слідчого 28 березня 2013 року, але знову не з'явилась. При ознайомленні з даним клопотанням слідчий суддя встановив, що в клопотанні слідчим не було зазначено процесуального статусу особи, щодо якої порушувалося питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, її прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання; обов'язок, який покладено на особу КПК України; прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора. Крім того, слідчим не було надано доказів, що підтверджували неявку громадянки А. без поважних причин, у зв'язку з чим слідчий суддя дійшов висновку про необхідність повернення клопотання слідчого без його розгляду. Вбачається, що прийняте в цій ситуації процесуальне рішення відповідає вимогам законності, обґрунтованості, вмотивованості, оскільки: 1) відсутність низки окреслених відомостей фактично унеможливило розгляд і вирішення слідчим суддею клопотання про накладення грошового стягнення; 2) обґрунтування слідчим, прокурором клопотання про накладення на особу грошового стягнення полягає в обов'язковому наведенні в ньому відомостей, що свідчать про невиконання конкретного процесуального обов'язку особою, а також наданні копій відповідних документів, які підтверджують доводи, зазначені у клопотанні, тобто в обов'язку довести перед слідчим суддею, судом наявність фактичних підстав для застосування цього заходу. Слідчий, прокурор повинні не лише констатувати існування необхідності застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження, а навести слідчому судді, суду відповідні аргументи, що підтверджують таку необхідність. За змістом ч. 5 ст. 132 КПК України доведення слідчим, прокурором наявності достатніх підстав для застосування цього заходу здійснюється шляхом обов'язкового подання слідчому судді, суду доказів тих обставин, на які вони посилаються у клопотанні в обґрунтування своєї правової позиції. Слідчий суддя або суд, у свою чергу, постановляє ухвалу, ґрунтуючись на власному переконанні щодо встановлення наявності для цього достатніх підстав, яке є результатом дослідження ними обставин та доказів, наданих у судовому засіданні.

Процедуру розгляду питання про накладення грошового стягнення диференційовано залежно від етапу кримінального провадження. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 146

КПК України під час досудового розслідування клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. Про час та місце розгляду клопотання обов'язково повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду даного питання. Під час судового провадження питання про накладення грошового стягнення на особу має розглядатися судом негайно після його ініціювання.

Слідчий суддя, суд, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення, про що постановляє ухвалу (ч. 3 ст. 146 КПК України). За відсутності фактичних підстав для застосування такого заходу слідчий суддя, суд мають постановити ухвалу про відмову у накладенні грошового стягнення. Отже, слідчий суддя чи суд повинен з'ясувати причини невиконання процесуального обов'язку, їх поважність та врахувати при вирішенні даного питання.

Зміст ухвали слідчого судді, суду має відповідати загальним вимогам, що пред'являються до судових рішень у цілому та ухвал, зокрема, які передбачені статтями 369, 370, 372 КПК України. Тому в ухвалі про задоволення клопотання про накладення грошового стягнення слідчий суддя повинен зазначити строк її дії.

З метою недопущення безпідставного обмеження прав та законних інтересів особи у кримінальному провадженні чинним КПК України передбачено можливість скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Існуюча процедура суттєво відрізняється від традиційного перегляду судових рішень тим, що названа ухвала може бути скасована тим самим слідчим суддею, який її постановив. При цьому ініціатором перегляду може бути лише особа, на яку накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом. Право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення (ч. 1 ст. 147 КПК України), по-перше, виступає процесуальним засобом захисту законних інтересів цієї особи; по-друге, забезпечує оперативність даного механізму, ефективність судового захисту її прав. Частина 2 ст. 147 КПК України передбачає два порядки вирішення клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення на особу. Суть першого, який є спрощеним, полягає у тому, що коли слідчий суддя, суд визнає доводи особи, викладені у клопотанні, такими, що пояснюють невиконання нею процесуального обов'язку, заслуговують на увагу і є обґрунтованими (наприклад, якщо особа надала відомості, котрі підтверджують об'єктивну неможливість виконання певного обов'язку з поважних причин), він може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення. В іншому випадку, а саме, коли доводи особи не є очевидними та потребують перевірки, слідчий суддя, суд призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Виходячи зі змісту даної норми під час розгляду цього питання особа, яка заявила таке клопотання, повинна подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вона посилається, обстоюючи свою позицію. Відтак, у КПК України встановлено правило, за яким ініціатор процедури несе тягар доказування відповідних фактичних обставин. Слідчий суддя, суд, у свою чергу, повинні мати можливість повно, всебічно та неупереджено дослідити всі обставини, що мають значення для прийняття правильного рішення.

Слід звернути увагу на те, що слідчий суддя, суд скасовує ухвалу про накладення на особу грошового стягнення лише у разі, якщо буде встановлено, що стягнення на-

кладено безпідставно, а в іншому випадку – відмовляє у задоволенні клопотання. Отже, за результатами розгляду в судовому засіданні клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд постановляє одну з таких ухвал: 1) про скасування ухвали про накладення на особу грошового стягнення 2) про відмову в скасуванні ухвали про накладення грошового стягнення (ч. 3 ст. 147 КПК України).

Аналіз норм КПК України дає можливість зробити висновок про те, що накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні має профілактичний та за-

безпечувальний характер, що в сукупності створює необхідні умови для вирішення завдань кримінального провадження. Між тим, правове регулювання цього заходу забезпечення кримінального провадження потребує вдосконалення з урахуванням зазначених вище пропозицій та рекомендацій з метою підвищення дієвості та ефективності накладення грошового стягнення у правозастосовній діяльності. Крім того, проведене дослідження свідчить про нагальну потребу переосмислення деяких базових положень чинного кримінального процесуального законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : навчальний посібник / Л. М. Лобойко, О. А. Банчук. – К. : Ваіте, 2014. – 280 с.
2. Смирнов А. В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / А. В. Смирнов, К. Б. Калининский ; под ред. А. В. Смирнова. – 5-е изд. перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 992 с.
3. Гафизов М. Х. Денежное взыскание как мера уголовно-процессуального принуждения : автореф. дис. ... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика ; оперативно-розыскная деятельность» / М. Х. Гафизов. – М., 2007. – 28 с.

УДК 343.985.004

НЕТРАДИЦІЙНІ СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ЯК ЗАСОБИ ЗБИРАННЯ ЗНАЧИМОЇ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

ALTERNATIVE EXPERTISE AS A MEANS OF GATHERING MEANINGFUL INFORMATION TO INVESTIGATE

Калугін В.Ю.,

к.ю.н., доцент кафедри криміналістики

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті проаналізовано думки вчених щодо використання нетрадиційних засобів для отримання криміналістично значимої інформації, а також можливість та ефективність застосування різних видів зазначених засобів. Розглянуто питання використання в доказуванні гіпнозу, екстрасенсорики, наркоаналізу, даних фоноскопичних і одорологічних досліджень.

Ключові слова: розслідування злочинів, нетрадиційні криміналістичні знання, нетрадиційні спеціальні знання.

В статье проанализированы мнения ученых по использованию нетрадиционных средств, для получения криминалистически значимой информации, а также возможность и эффективность применения различных видов указанных средств. Рассмотрены вопросы использования в доказывании гипноза, экстрасенсорики, наркоанализа, данных фоноскопических и одорологических исследований.

Ключевые слова: расследование преступлений, нетрадиционные криминалистические знания, нетрадиционные специальные знания.

In the article describes the complex of criminal procedural and forensic tools to improve the effectiveness of investigation activities and to strengthen combating crime. The emergence of new types of criminal activities, the ways in which they occur, makes it necessary to develop new forms of combating them, including non-traditional methods of investigation.

The aim of the article is to summarize the positions of scientists on the use of certain types of non-traditional means of combating, to provide forensically relevant information and awareness capabilities and effectiveness of different types of these means.

It was defined that the use of non-traditional means in the investigation must comply with certain conditions, which are not contrary to current legislation in and do not violate the rights and freedoms of citizens.

Having considered the views of scientists who oppose the use of hypnosis in investigation, psychic and other non-traditional methods as well as opinions of the authors who think that the use of non-traditional means and methods of crime investigation and try to develop practical recommendations on their use.

The attention is paid to the fact that the use of hypnosis is advisable during questioning of victims and persons affected by the psychological impact in the course of committing a crime.

Application of drug analysis and hypnosis is possible in cases where the questioned person for various reasons can not remember the circumstances of the crime.

Psychological methods of identification and psychological portrait of a criminal investigation are used in a series of violent crimes.

The data obtained in the course of phonoscopic studies is used to verify versions, chose tactics of crime detection and prevention, to identify an individual's voice and to solve other forensic tasks.

To conduct odorological research, choosing individuals on the basis of air samples from the premises olfactory organs of a service dog are used. To conduct odorological research, choosing individuals on the basis of air samples from the premises olfactory organs of a service dog are used.

Key words: crime investigation, forensic knowledge, unconventional, unconventional expertise.